

Ordu-Giresun Yöresi Folklorik Veteriner Hekimliğinde Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Ritüeller*

Beliefs and Rituals Related to Animals in Ordu-Giresun Region Folcloric Veterinary Medicine

Mehmet Karasuⁱ, Aşkın Yaşarⁱⁱ

ⁱDr., Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Giresun İl Koordinatörlüğü, <https://orcid.org/0000-0003-1969-3903>

ⁱⁱProf. Dr., Selçuk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD.
<https://orcid.org/0000-0001-8641-6207>

Öz

Amaç: Halk kültürünü ortaya koymak için yapılan folklorik veteriner hekimliği çalışmalarının önemli bir bölümünü insanların yüzyıllardır iç içe yaşadığı hayvanlarla ilgili inanışları oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ordu-Giresun yöresinde hayvanlarla alakalı inanışların ortaya konularak, insan-hayvan ilişkileri bağlamında bu inanışların kökenine inilmesi ve folklorik veteriner hekimliği araştırmalarına katkıda bulunulması amaçlandı.

Yöntem: Çalışmanın materyalini 03 Ağustos 2017-11 Kasım 2018 tarihleri arasında Ordu-Giresun yöresinde hayvanlarla ilgili inanışlara yönelik 12 sorudan oluşan ve 56 kaynak kişiye yöneltilen "bilgi derleme formu" aracılığı ile elde edilen veriler oluşturdu. Elde edilen veriler betimsel analizden sonra tematik içerik analizine tabi tutuldu.

Bulgular: Çalışma ile Ordu-Giresun yöresinde geçmişten bugüne kadar varlığını sürdürebilmiş 68 adet inanış saptandı ve bu inanışlar sekiz alt başlıkta toplandı. Ordu-Giresun yöresinde deniz ve ormandaki canlı türlerinden dolayı yabani hayvan, evcil hayvan ve böcekler ile ilgili fazlaca inanışa sahip olduğu, dini inancın halk inanışlarını oldukça etkilediği ve bu inanışların bazılarının evrensel birçoğunun da Anadolu ve Orta Asya Türk toplumlarının inançlarıyla bağdaştığı tespit edildi.

Sonuç: Ordu- Giresun yöresinde hayvanlarla ilgili halk inanışlarına genel kapsamda bakıldığında Anadolu ve Türk kültürü inanışlarıyla bağdaştığı ve dini inançlardan etkilendiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ordu-Giresun yöresi, Folklor, Veteriner hekimliği folkloru, İnanışlar ve ritüeller

ABSTRACT

Aim: An important part of folkloric veterinary medicine studies carried out to reveal folk culture is the beliefs about animals that people have lived with for centuries. In this study, it was aimed to reveal the beliefs about animals in the Ordu-Giresun region, to reach the origins of these beliefs in the context of human-animal relations and to contribute to folkloric veterinary medicine research.

Method: The material of the study was composed of data obtained through the "information compilation form" consisting of 12 questions regarding beliefs about animals in the Ordu-Giresun region between 03 August 2017 and 11 November 2018 and directed to 56 source people. The data obtained was analyzed using the content analysis method.

Result: With the study, 68 beliefs that have survived from past to present in the Ordu-Giresun region were identified and grouped under eight subheadings. It has been determined that there are many beliefs about wild animals, domestic animals and mosquitoes due to the living species in the sea and forest in the Ordu-Giresun region, that religious beliefs are quite different from folk beliefs, and that some of these beliefs are universal and most of them are compatible with the beliefs of Anatolian and Central Asian Turkish communities.

Conclusion: As a result, when we look at the folk beliefs about animals in the Ordu-Giresun region in general, it can be said that they are compatible with Anatolian and Turkish cultural beliefs and are influenced by religious beliefs.

Keywords: Ordu-Giresun region, Folklore, Veterinary medicine folklore, Beliefs and rituals

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2024;14(3):548-560

DOI: 10.31020/mutfd.1507089

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 29 Haziran 2024; Kabul Tarihi - Accepted: 13 Eylül 2024

İletişim - Correspondence Author: Mehmet Karasu <mhmtkarasu42@gmail.com>

Etik Kurul Onayı: Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi Etik Kurulu (SÜVDAMEK) Başkanlığı (Tarih: 21/09/2016, No: 2016/79)

Giriş

Türk Dil Kurumu inanış kelimesini “inanma işi, inanılan şey” olarak tanımlamaktadır.¹ Halk kültürünün önemli öğelerinden biri olan inanışlar halkın çevre ve doğa ile etkileşiminden ve bölgenin coğrafyasından köken alarak yöre insanının karakteristik özelliklerini yansıtır ve geleneksel inanma prensiplerini ifade eder.²⁻⁴ Folklor (Halk Bilimi) çalışmalarının kapsamında yer alan halk inanışlarının içinde hayvanlarla ilgili inanışlar önemli bir yer kaplamaktadır.⁵⁻⁸

Evcilleştir(il)meyle başlayan süreçte tüm toplumlarda önemli bir değer olarak kabul edilen hayvanlar; totem, av, gıda ve dost olarak insanın hayatının ayrılmaz bir parçası konumundadır.⁹

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren çevresini, yaşamı, doğayı anlayabilmek için yoğun bir çaba içerisinde olurken; kimi zaman karşılaştığı olaylara bilimsel bir yorum getirebilirken kimi zamansa gerçeklik payı olsun ya da olmasın korku, çaresizlik ve anlamlandırılmayan durumlar karşısında doğaüstü bir güce veya inanca sığınmak zorunda hisseder.¹⁰

Her toplumda görülebilen bu inanışların temelinde, geçmişten gelen alışkanlık ve geleneklerin yanında, kötü güçlerden ve uğursuzluktan korunma, uğur ve bereket getirisi, geleceği öğrenme arzusu gibi istemlerin yattığı bildirilmektedir.^{10,11}

Halk inanışları; dini öğretilerin dışında kalan, halkın içinde doğduğu geleneğin özelliklerini yansıtarak toplumdaki geleneksel öğelerin yaşadığını gösteren, geleneksel ve kültürel bağlamda halk arasında varlığını devam ettiren inançların bütünü olarak tanımlanır.^{12,13}

İnanışlar ve bunlarla ilgili ritüeller insan hayatının her safhasında görülmekte ve bunların ortaya çıkışında yaşanılan coğrafya ve bu coğrafyaya bağlı olarak ortaya çıkan yaşam tarzı önemli bir rol oynamaktadır. Eski Türk inanç sisteminden günümüze kadar gelen ve bugün de Anadolu'nun birçok bölgesinde karşılaşılan bazı inançlar doğrudan Türk toplumunun hayat tarzını yansıtmaktadır.¹⁴

Türk toplumunda hayvanın, sosyal yaşamın vazgeçilmez bir parçası ve ekonomik güçlülüğün en önemli göstergesi kabul edildiği,^{15,16} yeni otlaklar bulma, hayvanlarını sürüler halinde otlaklara taşıma düşüncesinin göçlerin ana sebepleri olduğu,¹⁷ Türklerin de bozkır kültürünün temsilcileri olarak hayatlarını sürüleriyle birlikte mevsimlere göre ‘kışın oturdukları yer’ ve ‘yazın oturdukları yer’ adını verdikleri uçsuz bucaksız bozkırlarda sürdürdükleri, kışlağ ve yaylağ kelimelerine ise Türkçenin en eski metinlerinde rastlandığı bildirilir.¹⁸

Türklerin Doğu Karadeniz'e yerleşmesinden önce bu bölgede yaşayanların yaylacılık gibi bir faaliyet içerisinde olduklarına dair herhangi bir bilginin mevcut olmadığı, bu nedenle de göçebe kültürüne sahip olan Türklerin, bölgedeki yaylacılık faaliyetlerinin doğmasına neden oldukları kuvvetle muhtemeldir. Çepni ve Kıpçakların yanı sıra bölgeye yerleşen diğer Oğuz boylarının da bu sürece önemli katkıları olduğu, bu boyların yaşam tarzları olan yaylacılık ve kışın yerleşik bölgelerde, yazın ise yaylalarda yaşama geleneği yüzyıllardan beri bölge insanları tarafından sürdürüldüğü,¹⁹ Doğu Karadeniz yöresinde yaylacılık faaliyetlerinin, eski Türk kültüründeki göçebe hayatın izlerini taşıdığı bildirilmektedir.²⁰

Küçük'e göre Türk kültürü ve iktisadi hayatında önemli bir yere sahip olan hayvancılığın, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sistematik olarak ilk Oğuz boylarından biri olan Çepniler arasında görüldüğünü, bölgenin ise Türk hâkimiyetine girmesi ile hayvancılığın en önemli geçim kaynaklarından biri haline geldiğini söylemek mümkündür.²¹

Karadeniz bölgesinde yaylaların yerleşim alanı hâline gelmesi ve hayvancılık yapılmasında Malazgirt Savaşı (1071) ile Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından olan Giresun ve çevresini yurt tutan Çepni Türklerinin önemli

rol oynadığı; karın fazla yağdığı kış mevsimini kıyı kesimde geçiren bu insanların havaların ısınmasıyla hayvanlarını otlatmak amacıyla yaylalara çıktığı bildirilmektedir.²²

Bu çalışmada Ordu-Giresun yöresinde hayvanlarla ilgili inanışlar ortaya konularak, insan-hayvan ilişkileri bağlamında bu inanışların kökenine inilmesi ve folklorik veteriner hekimliği araştırmalarına katkıda bulunulması amaçlandı.

Gereç ve Yöntem

Çalışmanın materyalini Ordu-Giresun yöresinde 03 Ağustos 2017-11 Kasım 2018 tarihleri arasında ‘bilgi derleme formu’ ile elde edilen hayvanlarla ilgili inanışlara yönelik folklorik bilgiler oluşturdu. Veriler Ordu ve Giresun yöresinde 56 kaynak kişiye ulaşılarak elde edildi. Konu ile ilgili bilgi sahibi olduğu belirlenen kaynak kişilere çalışma hakkında detaylı bilgi verilip onamları alındı. Yüz yüze görüşme tekniği ile elde edilen veriler, bulgular başlığı altında ‘Uğur ve Uğursuzlukla ilgili İnanışlar’, ‘Hayır ve Şer ile İlgili İnanışlar’, ‘Dini İnanışlar’, ‘Doğa Olayları ve Mevsimler ile İlgili İnanışlar’, ‘Bereket ve Bereketsizlik ile İlgili İnanışlar’, ‘Hastalık ve Tedaviler ile İlgili İnanışlar’, ‘Korunma ve Uzak tutma ile İlgili İnanışlar’, ‘Diğer İnanışlar’ alt başlıkları olarak sunuldu. Kaynak kişiler bulgular bölümünde “K1, K2, ...” şeklinde kodlandı. Kullanılan bu kod numaraları “kaynak kişiler” bölümünde detaylandırılarak sunuldu. Elde edilen veriler betimsel analizden sonra tematik içerik analizine tabi tutuldu.

Bu çalışma, ilk isim yazarın “Ordu–Giresun Bölgesi Folklorik Veteriner Hekimliği ve Hayvancılık Üzerine Araştırma” başlıklı Doktora Tez’inden yararlanılarak hazırlandı. İlgili tez projesi, 17202031 proje numarası ile Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (SÜBAP) tarafından desteklendi. Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi Etik Kurulu’na (SÜVDAMEK) yapılan başvuru neticesinde 21/09/2016 tarih ve 2016/79 sayılı Etik Kurul Onayı alındı.

Bulgular

Uğur ve Uğursuzlukla ilgili İnanışlar

Yörede özel olarak ‘Mart Bozması’ olarak isimlendirilen mart ayı başında eve misafir geleceği zaman tavuk veya kedi evin içine alınır ve misafir gittikten sonra dışarı çıkarılırsa misafirin eve uğur getireceğine inanılır.^{K22}

Eve köpek alınırsa gelen yabancı misafirin ayağının uğursuz gelmeyeceğine;^{K39}

Baykuş ötüşünün,^{K8,K10} özellikle gece ötüşünün^{K15} uğursuzluk getireceğine;

Baykuşun üç kez ötmesinin uğursuzluk getireceğine ve baykuş bir eve yakın ağaca konduğunda o evden cenaze çıkacağına;^{K11,K12}

Kelebek öldürmenin uğursuzluk ve bereketsizlik getireceğine;^{K13}

Çakal bir kez ulursa kendisinin, iki kez ulursa çevresindeki bir hayvanın öleceğine, sürekli ulduğunda ise civardaki evlerden cenaze çıkacağına;^{K4}

Geyik öldürmenin uğursuzluk getireceğine ve öldüren kişinin mal varlığını kaybedeceğine;^{K24}

Dağ keçisi olarak bilinen yaban geyiklerinin öldürülmesinin günah olduğuna ve öldüren kişiye uğursuzluk getireceğine;^{K25}

Paltan adı verilen iri kurbağaya dokunmanın uğursuzluk getireceğine inanılır.^{K20}

Nazarla İlgili İnanışlar

Yaban domuzu kafatasının (**Şekil 1**) ve azı dişlerinin evin dışına görünür bir yere asıldığında ev halkını nazara karşı koruduğuna;^{K18}

Şekil 1. Yaban Domuzu Kafatası^{K18}

Ahırlara taze sarımsak asmanın hayvanlara nazarlık takılsa da nazardan korumadığına, kuru sarımsak asmanın nazardan koruduğuna;^{K43}

Yeni sağılan inek veya koyun sütünü yabancı biri görürse süte nazar olduğu için sütün dökülmesi gerektiğine, süt kabının üstü tülbent veya bez ile kapatılırsa süte nazar olmayacağına inanılır.^{K56}

Hayır ve Şer ile İlgili İnanışlar

Kuşların pencereye konmasının evdeki kişinin kısmetini açacağına;^{K27}

Giresun'da "çıtlak kuşu", "cöddük kuşu" ya da "bozcirlik kuşu" gibi isimler ile anılan yabani bir kuş türü (**Şekil 2**) bir evin bahçe veya ağacına konar ve uzun süre öterse hayra alamet olduğuna, ötmeden giderse şer olduğuna;^{K1,K2}

Şekil 2. Çıtlak, Cöddük, Bozcirlik kuşu^{K1}

Baykuşun cenaze çıkacak evin kapısına veya ağacına konduğuna ve baykuş taşlamanın felaket getirdiğine;^{K3}
Köpeği ezilir veya öldürülürse o kişinin evinden cenaze çıkacağına;^{K33}

Yeni doğan bebeklerin beşiğine eşek veya katırın kuyruğundan bir parça tüy bağlınırsa, bebekleri şeytan ve tüm kötülüklerden koruduğuna,^{K45}

Ceylanın yüce bir hayvan olduğuna ve zarar verilmemesi gerektiğine;^{K12}

Nisan-Mayıs aylarında kış uykusundan uyanan kör yılan (**Şekil 3**) görmenin o sene işlerin aksi gideceğine, zehirli yılan görmenin ise iyi gideceğine işaret ettiğine inanılır.^{K1}

Şekil 3. Kör yılan^{K1}

Bereket ve Bereketsizlik ile İlgili İnanışlar

Gelin olacak kişi yeleleri örülmüş at üzerinde taşınırsa evliliğin bereketli olacağına;^{K26}

Çobanların (**Şekil 4**) merada hayvanın yediği otlardan mevsimin bereketli geçip geçmeyeceği tahmin edebildiklerine;^{K34}

Şekil 4. Koyun Çobanı^{K34}

Doğadaki kuşları avlamanın rızkı keseceğine;^{K9}

Arıların ölmesi veya öldürülmesinin köyün bereketini kaçırdığına, bu yüzden arılara kesinlikle dokunulmaması gerektiğine;^{K32}

Yörede “pilla böcüğü” adı da verilen uğur böceği evin çevresinde görüldüğü zaman bereket ve şans getirdiğine;^{K4}

Helikopter böceği (yusufçuk) (**Şekil 5**) görülen bahçe veya tarlada ürünün bereketli olacağına;^{K5}

Şekil 5. Helikopter böceği (yusufçuk)^{K5}

Mart ayında yılan öldürülürse o yılın bereketli ve hayırlı geçeceğine;^{K8}

Bahçe çevresinde yüksek bir yere asılan geyik boynuz (Şekil 6) veya kafatasının bolluk ve bereket getireceğine inanılırken;^{K22}

Şekil 6. Geyik Boynuzu^{K22}

Domuzun anıldığı yere 40 gün bereket inmediğine inanılır.^{K15}

Dini İnanışlar

Geçmişte savaş zamanında aç kalındığı ve yiyecek hiçbir şey bulunamadığı taktirde atların sağ ön ayağının kesilip yenmesinin dinen sakıncalı olmadığına;^{K47}

Karıncayı bilerek öldürmenin günah olduğuna;^{K14}

Güvercin öldürmenin günah olduğuna;^{K24}

Dışkı ve artıklar ile beslendikleri için martı eti yenilmesinin günah olduğuna;^{K24}

Hakkında tek vahiy inen uçan böcek arının hile yapmadığına, dolayısıyla arıya hile yapılırsa 10 misli ile kişiden bunun hesabının sorulacağına inanılır.^{K31}

Domuzlara hınzır denilmesinin dinen daha uygun olacağına;^{K3}

Kurban ile ilgili olarak; etin üçte birinin hane halkına bırakılıp kalanın dağıtılması ve derilerin tuzlanarak kurutulması;^{K55} kurbanlık küçükbaş koyun ve keçilerin bir yaşını tamamlamış, anası ile aynı boyda olması;^{K56} büyükbaş hayvanların iki yaşını doldurmuş, sağlıklı ve gebe olmaması, ayaklarda topallık ve kırık bulunmaması;^{K4} kuyruk ve boynuzların en az üçte ikisinin sağlam olması;^{K49} dışarıdan alınan hayvanların ön dişlerine bakılıp dişlerinin tam olması^{K48} gerektiğine inanılır.

Bir veya iki gözü kör, omuz kısmında kırık ya da çıkık olan, yavrusunu emziren, boynuzunun yarısından fazlası kırık veya kulağının yarıdan fazlası olmayan hayvanlar kurbanlık yapılmaz.^{K8}

Koç katımı zamanında (Ağustos–Eylül ayları) koçun tek ayağı yukarıya doğru bükülür ve bu esnada bir saat boyunca dua okunur, koçun önünden sırayla koyunlar geçirilir ve 40. koyunun zekât olarak verilmesi gerektiğine;^{K46}

Koç katımı töreninde öncelikle Fatıha Suresi ve diğer dualar okunur. Koyunlar boyanır, besmele çekilir ve ardından silah atışlarıyla koçlar sürüye bırakılır. Bazen 40 koyuna, bazen de 33 koyuna bir koç katılır.^{K35,K38,K55}

Doğa Olayları ve Mevsimler ile İlgili İnanışlar

Ateş Böceği (mantar böcüğü) bahçede çıkarsa yörede mantar sezonunun başladığına;^{K3}

Bölgede guguk kuşu ya da ulu kuş da denilen baykuş öttüğünde baharın habercisi olduğuna;^{K10} yazın geldiğine;^{K4}

Solucanlar dere kenarlarında, toprak üstünde çok görüldüğünde yağmur yağacağına;^{K8}

Koyun çobanlarının hayvanları yaylıma çıkardıklarında kestane kozalağının fazla olduğunu görmelerinin kış mevsiminin sert geçeceğine;^{K16}

Çobanlar hayvanları yayarken “kalk git otu” adını verdikleri otu gördüklerinde yayla sezonunun bitmek üzere olduğu ve eve gitme vakti geldiğine;^{K16}

Mayıs ayının ilk beş gününde (Hicri takvime göre Şevval ayının sonuna doğru) yağın yağmur suyunun maya olarak peynir ve yoğurda katılmasının peynir ve yoğurdu daha lezzetli ve değerli kıldığına inanılır.^{K42}

Hastalık ve Tedaviler ile İlgili İnanışlar

Bir evin küçük çocuğu henüz konuşmaya başlamamış ise o çocuğun ağzına çıtlık kuşu sokulduğunda konuşacağına;^{K6}

Guguk kuşunun sesini ilk defa duyan yeni doğan çocuklara “demir ısırısın” denilince dişlerinin demir gibi sağlam olacağına;^{K7}

Sarıcalı arısının (**Şekil 7**) tansiyonu olanları soktuğunda bu kişilerin iki-üç ay tansiyon sorunu yaşamayacağına;^{K4}

Şekil 7. Sarıcalı Yaban Arısı^{K4}

Kedi ve/veya köpek zehirlendiği zaman kafaları dışarda kalacak şekilde toprağa gömülürse, zehrin toprağa akacağına;^{K36}

Av köpeklerine (**Şekil 8**) küçüklükten itibaren pişmiş et yedirilirse avda yakalanan hayvanın çiğ etini yemeyeceğine;^{K37}

Şekil 8. Av Köpeği^{K37}

Büyükbaş hayvanların gözlerinde kanlanma ve akıntı olduğunda kız çocuğunu emziren bir annenin sütü göze sürüldüğünde iyileşeceğine;^{K14}

Delibaş hastalığının köpek dışkısı olan yerlerde yayılan koyunlarda daha çok görüldüğüne;^{K50} bu hastalıktan şüphelenildiğinde hayvanın kafasına soğuk su döküldüğünde hayvan kafasını her iki yöne doğru sallamazsa delibaş olduğuna;^{K53}

Ayrıca gebe koyunların köpek dışkısı olan yerde otlarken dışkıyı koklasa dahi abort yapabileceğine;^{K51}

Kekemeliği olan kişilere koyunun dili közde yakılarak yarı çiğ olarak yedirildiğinde kekemelik sorununun ortadan kalktığına;^{K44}

Deli dana hastalığının sürüdeki diğer hayvanların sert darbelerine maruz kalan hayvanlarda görüldüğüne inanılır.^{K54}

Sürüde veya ahırda iki öküz veya koçun uyumsuz olduğu durumlarda, bu hayvanların boynuzları kazınıp tuz eklenir ve her iki hayvana da yedirilirse birbirleriyle kavga etmeyeceğine inanılır ve bu inanişe “buruşma” adı verilir.^{K42}

Korunma ve Uzak tutma ile ilgili inanışlar

Bahçelerde ağaç dallarına bağlanan poşet veya plağın güneşte yanarak (parlayarak) kuşları bahçeden uzak tutacağına;^{K22}

Ahır ve kovanların yakınına dökülen kükürtün yılanları uzak tutacağına;^{K23}

Kedi ve tavuğun olduğu yerlere yılanın gelmediğine;^{K29}

Ahırın çevresine dökülen külün akrep ve yılanları uzak tutacağına;^{K26}

Ahır etrafında yakılan ateşin közüne acı biber atıldığında yılan ve akrepleri uzaklaştıracağına;^{K28}

Kovanların 40-50 m çevresine asılan korkuluğun yakınına bir miktar mazot döküldüğünde ayıların mazot kokusunu insan kokusu gibi algıladığına ve kovanlardan uzaklaştığına inanılır.^{K17}

Diğer inanışlar

Evin salonuna tavandan örümcek inerse yakın zamanda o eve misafir geleceğine;^{K6}

Evin önünde bulunan kedi tüylerini yalarsa, eve misafir geleceğine;^{K40}

Köpeklerin sık sık havlaması bölgeye ayı, ara sıra havlamaları ise kurt geldiğine^{K30} işaret eder.

Kemençe yayında kullanılan teller (**Şekil 9**) idrarın asiditesinden etkilenmediği için aygırın kuyruğundan 60-70 adet kıl alınarak yapılırsa kemençenin daha dayanıklı olacağına;^{K41}

Şekil 9. Kemençe ve Aygır Kuyruğundan Yayı^{K41}

Eşekler hadım edildiğinde daha uysal olacaklarına^{K19},

Kendir bitkisinden yapılan ip ile hayvanların başına bağ yapılırsa (**Şekil 10**), birbirlerine boynuz ve kafa darbeleri ile zarar vermeyeceklerine;^{K52}

Şekil 10. Sığır kafasına takılan çember^{K52}

Yaban domuzu öldürmenin erkeklığe adım atmak olduğuna^{K21} inanılır.

Tartışma ve Sonuç

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren kötü durumlardan korunmak için hayvanların kullanıldığı ritüellere sıklıkla rastlanır.²³ Hayvanlarla ilgili inanışlar, hayvanların çeşitli özelliklerine ve insan hayatına etkileri ile oluşur.²⁴ Çalışmada Bölgede deniz ve ormandaki canlı türlerinden dolayı yabancı hayvan, evcil hayvan ve böcekler (Şekil 1-10) ile ilgili inanışların fazla olduğu görülmektedir. İnsanların kötü durumlara karşı kendilerini savunabilmek için geliştirdiği davranış ve inanç sistemleri gerek hayvanlara farklı özellikler yüklenerek gerekse hayvanlara kutsiyet atfederek olduğu söylenebilir.

Yüksel²⁵ “göz değmesi” olarak isimlendirilen nazar inancının yaygın olduğu ve nazardan korunmak için hayvanların boyunlarına mavi nazar boncuğu, muska ve içerisine taş konan kaplumbağa kabuğunun asıldığı, ev ve ahırlara at kafası, kaplumbağa kabuğu, büyükbaş ya da küçükbaş hayvanların kafataslarının asıldığını, hastalık ve nazarlardan korunmaya çalışıldığı, dua ile tedavinin hasta olan hayvanlara ve ayrıca hayvanları hastalıklardan korumak için yapıldığı ve bu geleneğin geçmişten günümüze Türklerdeki inanç sisteminde yer aldığı; Çalışmada Ordu-Giresun bölgesindeki nazar ve dua gibi dini ritüellerin Yüksel²⁵'in çalışmasında olduğu gibi bölgede de sıklıkla uygulandığı ve insanların geçmişten günümüze bu alışkanlıklarını devam ettirdikleri belirtilebilir.

Alevi kültüründe vakitsiz ve sebepsiz uluyan çakallar ve köpekler uğursuz sayılırken;²⁶ Çalışmada Alevi kültüründen farklı olarak çakal bir kez ulursa kendisinin, iki kez ulursa çevresindeki bir hayvanın öleceğine, sürekli ulduğunda ise civardaki evlerden cenaze çıkacağına dair bir uğursuzluk işareti olarak görülür. Köpeklerin sık sık havlaması bölgeye ayı, ara sıra havlamaları ise kurt geldiğine işaret etmesi de değerlendirildiğinde Ordu-Giresun yöresi inanışlarında çakal ve köpek ulumalarının somut yaklaşımlarla uğursuzluğa bağlandığı, ayrıca çakal ve köpeklerin uluma şekillerine göre farklı anlamlar yüklendiği şeklinde yorumlanabilir.

Demirci²⁷'nin Graham'den aktardığına göre solucanlar havadaki oksijeni kullanır ve vücutlarıyla solunum yapar, yağmurla birlikte toprakta suyun aniden yükselmesi ve nemli havanın toprakta delik açması sebebiyle yağmur sonrası solucanlar toprak yüzeyine çıkarlar. Çalışmada solucanların dere kenarlarında, toprak üstünde çok görüldüğünde yağmur yağacağına inanılması yukarıdaki çalışma verilerinin tersine bilimsel verilerle uyummadığını göstermektedir. Bunun bölgenin çok ve sık yağışlı olmasına paralel olarak yağmur sonrası çıkan solucanların bir sonraki yağmura işareti şeklinde de değerlendirilebilir.

Domuz, İslami inanişaya göre haram sayılan bir hayvandır.²⁸ Ayrıca uzun yolculukları yapabilecek ve göçebe hayata uygun bir hayvan olmadığı için İslamiyet öncesi dönemde dahi Türk toplumlarında beslenen veya yararlanan bir hayvan değildir.²⁹ Çoğu Çin kaynağında Türklerin domuz yemediği bilgisi yer alır.³⁰ Çalışmada domuzun anıldığı yere 40 gün bereket inmediğine, domuza hınzır denilmesinin dinen daha uygun olacağına ve domuz öldürmenin erkeklige adım atmak olduğuna inanılmasının İslami inanişaya ve Türk kültürü ile örtüştüğü; bu durumun bölge insanı tarafından dini inanişi ve geleneklerinden dolayı kötü özellikler atfettiği domuza ismiyle hitap etmenin bile kötü görüldüğü, onu çağrıştıracak farklı kelimeler bulma ihtiyacı hissettirdiği ve zamanla bir nefret objesine dönüşen domuza zarar vermenin bir erdem olarak görüldüğü ileri sürülebilir.

Işık³¹, Özbek Türklerinin hayatlarını hayvancılıkla idame ettiklerini ve hayvanların sosyal hayattaki önemi ve hayvanlarla ilgili inanışlarından dolayı hayvancılıkla ilgili yapılacak tören ve ritüellerin zamanını belirlemek için hayvancılık takvimi oluşturduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Ordu-Giresun Yöresinde de hayvancılıkla ilgili merasimlerin (koç katımı, mart bozması vs.) belli tarihlerde yapıyor olması Özbek Türk kültürüne benzer olarak hayvanlarla ilgili inanışlara verilen önemin bir işareti olduğu ve kültürler arası folklorik bilgi geçişinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Yunan Mitolojisinde Athena'nın kutsal hayvanı olan baykuş savaşlarda da Athena'ya eşlik etmiştir. Bu yönüyle baykuşun imgelediği düşüncelere bakıldığında doğrudan ölümle bağdaştırılır.³² Athena'nın Roma mitolojisinde karşılığı olan Minerva'nın baykuşu ise Augustus, Aurelius ve Sezar'ın ölüm haberlerini getirmesi sebebiyle uğursuz kabul edilir.³³ Türk kültüründe ise baykuşlar genel olarak uğursuz kabul edilse de Kazak Türkleri baykuş soyundan geldiklerine inanırlar. Halk inanışları içinde genellikle uğursuz ve hayırsız kabul edilen baykuşlar sezgileri yüksek hayvanlardır.²⁴ Baykuşların ötüş ve tünemelerine göre insanlar mevsimler ve yağış ihtimali üzerine tahminde bulunmuşlardır. Alevi Kültüründe baykuşlar, 'çatına baykuş konsun', 'ocağına baykuş tünegin' gibi insanların sevmediği kişilere söylediği beddua niteliğinde sözlere özne olmuştur.²⁶

12 hayvanlı Türk takviminde, 12 yılın altıncısına 'yılan yılı' adının verilmiş olması Türk kültüründe yılanın verilen önemi göstermektedir.³⁴ Yılan, tanrının verdiği yasak elma ağacını koruma görevine riayet etmeyip Âdem ve Havva'nın yasak elmayı yemesini sağlamış ve tanrı tarafından bacakları kendisinden alınarak lanetlenmiş ayrıca insanoğlunun da cennetten kovulmasına sebep olmuştur. Bu nedenle birçok toplumda yılan uğursuz ve hayırsız kabul edilir.^{35,36} Ordu-Giresun yöresi halk inanışlarında da yılan önemli bir yer kaplamakta ve yılan görmenin uğursuzluk getireceği, hatta öldürülmesinin hayırlı olacağı inancı vardır. Ayrıca yılanları hem evlerden hem gözlerden uzak tutabilmek için çeşitli yöntemler geliştirildiği görüldü.

Mardin bölgesinde akrelerin eve girmemesi için mavi renkten korktuğuna inanılması sebebiyle evler maviye boyanırken;³⁷ Ordu-Giresun yöresinde ise kül, acı biber, köz gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir.

İslam inancına göre kedi beslemek sünnettir. Bingöl ili halk inanışlarında da bir peygamberi yılan saldırısından koruduğu için kutsal sayılır.³⁸ Ordu-Giresun inanışlarında da kedilerin, bunlara paralel olarak yılanları uzak tutmak, bereketi çağrıştıran misafirle bağdaştırıldığı söylenebilir.

Ordu- Giresun yöresinde hayvanlarla ilgili halk inanışlarına genel kapsamda bakıldığında Anadolu ve Türk kültürü inanışlarıyla bağdaştığı ve dini inançlardan etkilendiği söylenebilir.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İlk isim yazarın “Ordu–Giresun Bölgesi Folklorik Veteriner Hekimliği ve Hayvancılık Üzerine Araştırma” başlıklı Doktora Tez’inden yararlanılarak hazırlanan bu Çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (SÜBAP) kapsamında 17202031 proje kodu ile desteklenmiştir.

Etik Onay

Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi Etik Kurulu (SÜVDAMEK) Başkanlığı'ndan 21/09/2016 tarih 2016/79 sayısı ile etik kurul izni alınmıştır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Mehmet Karasu: Fikir, tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı.

Aşkın Yaşar: Fikir, tasarım, danışmanlık, analiz ve yorum, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. TDK Sözlük. 2024 Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 8 Ocak 2024.
2. Artun E. Tekirdağ'da batıl inanışlar. Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları 1998;(1):66-3.
3. Çetin ÇZ. Tatar Türklerinde mitolojik varlıklarla ilgili mitler ve inanışlar (iyeler ve yaratıklar). Bilig 2007;(43):1-32.
4. Eroğlu T, Kılıç HÇ. Türk inançları ve inanışlar. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 2005;(49):749-0.
5. Boratav PN. İkinci Baskı. 100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar), Gerçek Yayınevi, İstanbul; 1984.
6. Örnek SV. Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bâtıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki. AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966.
7. Doğanay S. Afyon folklorunda veteriner hekimlik araştırma ve incelemeleri, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, G. Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1982.
8. Özen R, Yüksel E. Kayseri folklorunda hayvanlar ile ilgili inanışlar üzerine bir değerlendirme. Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi 2014;(11):23-8.
9. Özen A. Hayvanlarla olan ilişkimizi düzenlemede anahtar tutum: “hiç değilse...”, Türkiye’de Birinci Hayvan Refahı ve Veteriner Hekimliği Eğitimi Konferansı, Ankara, 2005.
10. Alay O. Bingöl ve Tunceli yöresinde yaşayan Şafii ve Alevilerde nazar ve uğurla ilgili inanış ve uygulamalar. Folklor/Edebiyat. 2019;(98):327-8.
11. Kalafat Y. 2009, Türk kültürlü halklarda halk inançları İslamiyet ve Türk halk inançları. Ankara, Berikan Yayınevi.
12. Boratav PN. 2013. Türk halkbilimi II 100 soruda Türk folkloru. Birinci Baskı, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
13. Sinmez ÇÇ, Aslım G. İç Anadolu Bölgesindeki hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir değerlendirme. Bilig 2017;(81):205.
14. Mollaibrahimoğlu Ç. Hayvanlar etrafında oluşan inanç ve uygulamalar: Doğum örneği. Folklor/edebiyat 2014;20(79):9-3.
15. Dinçer F. 1967. Türk folklorunda veteriner hekimliği üzerine araştırmalar. Doktora Tezi, Ankara.
16. Ögel B. 1978, Türk kültür tarihine giriş I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Cilt:3, s.1-224.
17. Rasonyi L. 1971, Tarihte Türklük, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.,2. Baskı: s. 49.
18. Şen M. Türklerde kışlag ve yaylag kavramları üzerine düşünceler. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi 2018;3(2)131-8.

19. Zaman M. Türklerin doğu karadeniz'e yerleşmeleri ve yaylacılık kültürünün ortaya çıkışı. Türk Kültürün de Coğrafya II, Ed: Turhan Çetin, Ali Meydan, Pegem Akademi;2016.
20. Şişman B. Kültürel, yapısal ve işlevsel açıdan doğu karadeniz'de yaylacılık ve yayla şenlikleri (hıdırnebi ve kadirga yaylaları örneği). Journal of International Social Research 2010;3(11):549-9.
21. Küçük A. Giresun Çepnileri tarih halk edebiyatı- halk bilimi. Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları; 2014.
22. Aydınöz D, Solmaz F. Doğu Karadeniz Bölümü yaylacılık faaliyetlerine bir örnek: Giresun kümbet yaylası. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 2003;23(3):55-9.
23. Turan S, 2020, Kutsal ve hayvan - dinlerin hayvanlara bakışı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
24. Kaman SG. Baykuş kelimesi ve baykuşla ilgili inançlar üzerine. Turkish Studies Dergisi 2015;(10/8):1137-4.
25. Yüksel E. Aşağı Fırat Havzasında veteriner hekimliği folkloru üzerine araştırmalar, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, 2012.
26. Türkoğlan ST. Alevi inançlarında hayvan mitolojisi ve tabusu. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir, 2019.
27. Demirci EŞ. Türkiye'de hayvan ve yağmur ilişkisine bağlı inanışların kültürel temelleri. Culture and Civilization 2023;1(5):1-8.
28. Olgunsoy B. Balıkesir yöresinden derlenmiş bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2007.
29. Şahin G. Türk dünyasında domuz (Sus scrofa domestica) yetiştiriciliği ve Türk kültüründe domuz. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 2020;5(9):104-2.
30. Kılıç S, Albayrak A. İslamiyetten önce Türklerde yiyecek ve içecekler. Journal of Turkish Studies 2012;(7/2):707-6.
31. Işık Z. Özbek halk inanışlarında yaşayan hayvan kültürü, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD) 2023;7(2):511-1.
32. Bayram A. Süleyman Turan kutsal ve hayvan: dinlerin hayvanlara bakışı. Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 2021;8(1):275-7.
33. Akalın LS. 1993, Türk Folklorunda Kuşlar, Erişim Adresi: https://books.google.com.tr/books/about/T%C3%BCrk_folklorunda_ku%C5%9Flar.html?id=tVuBAAAAMAAJ&redir_esc=y, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2024.
34. Durbilmez B, Tekin F. Kazan-Tatar Türklerinin halk anlatılarında 'yılan', 'ejderha' ve 'yuha'. Türk Dünyası Araştırmaları 2020;124(245):307-6.
35. Gedik S. İnanç dünyasında yılanın ele alınışı. Journal of Human and Social Sciences 2020;3(1):420-0.
36. Şimşek E. Türk halk kültüründe yılan ve "yılan kale" (Ceyhan/Adana) anlatıları üzerine değerlendirmeler, AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 2019;7(19):13-3.
37. Öztürk DC. Hayvanlarla ilgili inanışlar ve toplum etkileşimi Anadolu örneği. Kadim Akademi SBD 2022;(6/2): 201-1.
38. Irmak Y. Bingöl halk inançları ve uygulamaları, Dil ve Edebiyat Araştırmaları 2018;17(17):191-2.

Ek 1: Kaynak Kişi Listesi

Kaynak kişi	Anket kodu	Adı soyadı	Görüşme tarihi	İl-ilçe	Kaynak kişi	Anket kodu	Adı soyadı	Görüşme tarihi	İl-ilçe
K1	1.1.1.1	Ali Dursun	17.08.2017	Giresun/Merkez	K29	1.13.1.1	Osman Perçin	23.08.2017	Giresun/Alucra
K2	1.1.10.1	Ercan Çağlayan	02.11.2017	Giresun/Merkez	K30	2.7.1.1	Hasan Doğan	12.05.2018	Ordu/Gölköy
K3	1.1.4.1	Hacer Atar	18.08.2017	Giresun/Merkez	K31	1.3.4.2	Mehmet Öztürk	29.12.2017	Giresun/Keşap
K4	1.1.5.1	Mehmet Akif Alioğlu	22.08.2017	Giresun/Merkez	K32	1.3.1.2	Mustafa Karavelioğlu	20.08.2017	Giresun/Keşap
K5	1.2.1.1	Ahmet Genç	22.08.2017	Giresun/Dereli	K33	1.9.1.2	Avni Kara	17.08.2017	Giresun/Doğankent
K6	1.1.2.2	Mesut Parlak	20.08.2017	Giresun/Merkez	K34	1.4.3.3	Hüseyin Tuna	30.08.2017	Giresun/Bulancak
K7	1.1.3.2	İnci Güneysu	24.08.2017	Giresun/Merkez	K35	1.6.2.3	Hamza Seroğlu	21.10.2017	Giresun/Güce
K8	1.1.6.1	Durmuş Çekiç	17.08.2017	Giresun/Merkez	K36	2.11.3.1	Ramazan Övür	30.06.2018	Ordu/Altınordu
K9	1.9.1.1	Makbule Kara	17.08.2017	Giresun/Doğankent	K37	2.11.3.2	Hasan Övür	30.06.2018	Ordu/Altınordu
K10	1.1.5.5	Halime Genç	09.09.2017	Giresun/Merkez	K38	1.11.4.3	Yeter Kesik	12.12.2017	Giresun/Şebinkarahisar
K11	1.1.5.6	Ahmet Genç	09.09.2017	Giresun/Merkez	K39	2.18.2.6	İsa Yamak	16.09.2018	Ordu/Çaybaşı
K12	1.14.1.2	Hamdi İnal	26.08.2017	Giresun/Tirebolu	K40	2.14.1.2	Ahmet Es	21.10.2018	Ordu/Korgan
K13	1.9.3.3	Abdullah Özdem	26.08.2017	Giresun/Doğankent	K41	1.1.2.4	Âdem Bektaşoğlu	24.09.2017	Giresun/Merkez
K14	1.9.3.2	İlyas Özdem	26.08.2017	Giresun/Doğankent	K42	1.9.5.1	Nazmi Meral	26.08.2017	Giresun/Doğankent
K15	1.9.3.5	Nurettin Kutlu	26.08.2017	Giresun/Doğankent	K43	1.2.4.4	Ayşe Kara	13.09.2017	Giresun/Yavuz Kemal Beldesi
K16	1.4.3.2	Ümmüye Gedikali	30.08.2017	Giresun/Bulancak	K44	1.7.2.2	Ayhan Öztürk	16.01.2018	Giresun/Espiye
K17	1.11.5.1	Ramazan Çiftçi	12.12.2017	Giresun/Şebinkarahisar	K45	1.11.5.2	Fatma Çiftçi	12.12.2017	Giresun/Şebinkarahisar
K18	1.10.2.1	Metin Dalman	25.01.2018	Giresun/Çanakçı	K46	2.7.1.7	Hasan Çelebi	12.05.2018	Ordu/Gölköy
K19	1.1.2.3	Ali Kösen	23.08.2017	Giresun/Merkez	K47	1.2.11.1	Mehmet Ali Karaca	25.07.2018	Giresun/Dereli
K20	1.3.1.1	Osman Karavelioğlu	20.08.2017	Giresun/Keşap	K48	2.9.1.2	Mustafa Varıcı	12.05.2018	Ordu/Kabatış
K21	1.1.2.1	Kahraman Özince	20.08.2017	Giresun/Merkez	K49	2.17.1.8	Emine Kösem	16.09.2018	Ordu/İkizce
K22	1.14.6.1	Ali Kertman	24.02.2018	Giresun/Tirebolu	K50	2.13.2.1	Sabri Koçalan	12.05.2018	Ordu/Aybastı
K23	1.1.11.1	Yalçın Sancak	14.03.2018	Giresun/Merkez	K51	2.10.2.3	Hüseyin Say	01.09.2018	Ordu/Çatalpınar
K24	1.2.11.2	Kamil Karaca	25.07.2018	Giresun/Dereli	K52	1.2.3.5	Helim Önal	04.09.2018	Giresun/Dereli
K25	2.8.1.1	Yaşar Bektaş	01.09.2018	Ordu/Gürgentepe	K53	2.11.2.6	Ramazan Elibolca	30.06.2018	Giresun/Keşap
K26	1.13.2.6	Hüseyin Soysal	13.09.2017	Giresun/Bulancak	K54	2.14.2.1	Hüsnü Koç	21.10.2018	Ordu/Akkuş
K27	2.4.1.5	Sinan Yılmaz	13.10.2018	Ordu/Mesudiye	K55	1.11.5.3	Osman Çiftçi	12.12.2017	Giresun/Şebinkarahisar
K28	2.12.2.2	Hilmi Öksüz	22.09.2018	Ordu/Çamaş	K56	1.4.3.1	Mehmet Tuna	30.08.2017	Giresun/Bulancak